

תורת הבטחון ∞ פרשת בלק

היכולת לדבר, אבל השי"ת יכול לסלק ממנו את אותה יכולת לדבר ושוב לא יוכל לדבר שום דיבור אשר אינו ברצונו ית'.

"הוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל

המעשים"

סיבה לבטוח בהשי"ת

ועל פי יסוד זה מיוסד כל "תורת הבטחון", דכדי שיסמוך ויבטח במישהו, צריך שיהא מי שסומך עליו "בר סמכא", שאם אינו בר סמכא, בודאי לא שייך כלל שיבטח בו ויסמוך עליו. א"כ, אם נימא שחו"ש יש כח אחר בהאי עלמא, ויכול בן אדם לפעול דבר אשר אינו בגזירת השי"ת, לא שייך כלל לבטוח בהשי"ת, שהרי אינו בר סמכא, דיתכן שיסמוך ויבטח על השי"ת, ואחר יכול לשנות ולפעול דבר אשר אינו בגזירת השי"ת – ולא שייך כלל "תורת הבטחון". אבל מאחר שאנו מאמינים "באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים", מדבר גדול עד דבר קטן, ואין שום דבר בעולם שנעשה בלא הנהגתו ית', ואין שום בן אדם יכול לעשות שום דבר אשר אינו בגזירת השי"ת, אפילו אם יש לו בחירה חפשית, רק משום הכי שייך לבטוח לגמרי בהשי"ת באופן מוחלט, שהרי הוא "בר סמכא", שאין שום כח אחר בהאי עלמא שיוכל לפעול שום דבר אשר אינו בגזירת השי"ת. ומי שמאמין בזה באמונה שלימה, בודאי יבטח אך ורק באדון הכל, מלך מלכי המלכים הקב"ה.

וכבר האריך החובת הלבבות שזהו מן הסיבות שצריכין להאמין באמונה שלימה כדי שיבטח בהשי"ת, לידע שהוא "כולו מסר בידו, ואין ביד אחר שום כח לעשות לו שום דבר אשר אינו כפי רצון השי"ת". וכתב (שער הבטחון פרק ג) וז"ל, "שאין ביד אחד מהברואים להועיל את נפשו ולא להזיקה ולא לזולתו, כי אם ברשות הבורא יתברך, כי העבד כשיהיה לו יותר מאדון אחד ויהיה כל אחד מהם יכול להועילו, לא יתכן לו לבטוח על אחד מהם, מפני שמקוה התועלת מכל אחד מהם. ואם יהיה אחד מהם יכול על תועלתו יותר משאריתם, יהיה חוזק בטחונו בו כפי יכלתו, אף על פי שהוא בוטח בשאריתם, ואם לא יוכל להועילו ולהזיקו, כי אם אחד מהם בלבד, על כרחו יבטח עליו לבדו, מפני שאינו מקוה תועלת מזולתו. וכן כשירגיש האדם, שלא יועילנו ולא יזיקנו אחד מהנבראים אלא ברשות הבורא ית', ישוב לבו מיראתם ותקותם, ויבטח על הבורא לבדו", עכ"ל. הרי, דאם יחשוב אדם שיש כח ביד מאן דהוא לעשות איזה דבר אשר אינו ברצונו של השי"ת, יפסיד כל "תורת הבטחון", שהרי אי אפשר לו לתלות בטחונו בהשי"ת לבדו, שהרי יש כח לאחר.

ה' לי לא אירא

ויש כמה וכמה מקורות ליסוד זה שאין שום בן אדם יכול לפעול שום דבר אשר אינו בגזירת השי"ת. קודם כל מצינו שכן הוא מפורש

וַיָּבֵא אֱלֹקִים אֶל בַּלְעָם לַיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ אִם לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֱנָשִׁים קוֹם לֶךְ אִתָּם וְאָךְ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֲתוֹ תַעֲשֶׂה. (כב, ב)

הנה במשך כל הפרשה, רואים אנו איך שבכל פעם ופעם שבלעם רצה וביקש לקלל את כלל ישראל, השי"ת ברוב חסדו וטובו סילק ממנו בחירתו, ולא היה ביכלתו לקלל את כלל ישראל, וזהו מה שאמר לו השי"ת מתחילה קודם שהלך לקלל את כלל ישראל, "הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה". הגם שבלעם ביקש ורצה לקללם, מ"מ לא היה ביכלתו לעשות שום דבר אשר לא הניחו הקב"ה לעשות. וזהו לימוד נפלא בענין השגחת השי"ת, דלא שייך כלל שיעשה שום בן אדם שום דיבור ומעשה אשר אינו כפי רצונו של השי"ת, ואפילו אם יש לו בחירה חפשית, ונבאר יסוד זה בהמשך.

טעם נס פי האתון

ועל פי יסוד זה כתב הרמב"ן (כב, כג) לבאר טעם צורך הנס של פי האתון – שהשי"ת שינה הטבע ונתן יכולת לבהמה לדבר וז"ל, "וטעם הנס הזה, להראות לבלעם מי שם פה לאדם או מי ישום אלם, להודיעו כי השם פותח פי הנאלמים, וכל שכן שיאלם ברצונו פי המדברים, גם ישים בפיהם דברים לדבר ברצונו כי הכל בידו, ולהזהירו שלא ילך אחר נחש וקסם ויקללם בהם, כי מנחש וקוסם היה", עכ"ל.

וכן איתא בדברי המדרש (במדבר רבה פרשה כ): "ויפתח ה' את פי האתון – להודיעו שהפה והלשון ברשותו, שאם בקש לקלל פיו ברשותו", ע"כ. ועיי' במה שפ"י העין יוסף וז"ל, "ושהפה והלשון ברשותו – של הקב"ה, שאם יחפוץ לקלל הוא, ברשות הקב"ה להכריחו לברכב, כמו שפתח פי האתון", עכ"ל. וכן איתא במדרש תנחומא (ילקוט תלמוד תורה): "ויפתח ה' את פי האתון, להודיע שהפה והלשון ביד הקב"ה, שהרי פתח פי האתון שזיה סתום, וכך יסתום פי הפתוח, שלא יהיה בו רשות לקלל את ישראל", עכ"כ.

כלומר, שהצורך בנס זה שהשי"ת נתן את היכולת להאתון לדבר, כל זה להורות – שאין בכח בעל בחירה לדבר שום דיבור אשר אינו כפי רצונו של השי"ת, וכמו שבהמה על פי חוקי הטבע אינה יכולה לדבר, רק משום שכן הוא רצונו של השי"ת, והקב"ה שהוא "בעל היכולת – כל יכול" יש לו היכולת לתת לבהמה כח הדיבור, כמו כן יכול לסלק כח הדיבור של האדם, הגם שעל פי חוקי הטבע כל אדם יש לו

הבוטח בה' נשמר מכל רע

איתא בדברי הזהר הקדוש (ח"ב דף כב ע"א) דמי שבוטח בהש"ת לא יכול שום אדם בעולם לעשות לו שום רע וז"ל, "בטחו בה' עדי עד - כל יומיו דבר נש בעי לאתתקפא ביה בקודשא בריך הוא. ומאן דשוו ביה בטחוניה ותוקפיה כדקא יאות, לא יכלין לאבאשא ליה כל בני עלמא, דהכי אמר דוד אלקי בך בטחתי אל אבושה אל יעלצו אויבי לי". [תרגום: בטחו בה' עדי עד - כל ימי האדם צריך להתחזק בהקדוש ברוך הוא, ומי ששם בו בטחון ותקפו כראוי, לא יכולים להרע לו כל בני העולם. שכך אמר דוד אלקי בך בטחתי אל אבושה אל יעלצו אויבי לי] עכ"ל.

וכן איתא בחולין (ו, ב): "אין עוד מלבדו - אמר רבי חנינא: ואפילו כשפים. ההיא איתתא דהות קא מהדרא למישקל עפרא מתותיה כרעיה דרבי חנינא, אמר לה: שקולי, לא מסתייעא מילתיך, אין עוד מלבדו כתיב. והאמר ר' יוחנן: למה נקרא שמן כשפים? שמכחישין פמליא של מעלה! שאני ר' חנינא, דנפישא זכותיה", ע"כ. וגם בגמ' דסנהדרין (סו, ב): "אמר רבי יוחנן: למה נקרא שמן כשפים - שמכחישין פמליא של מעלה. אין עוד מלבדו, אמר רבי חנינא: אפילו לדבר כשפים. ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותיה כרעיה דרבי חנינא. אמר לה: אי מסתייעת - זילי עבידי, אין עוד מלבדו כתיב. איני, והאמר רבי יוחנן: למה נקרא שמן מכשפים - שמכחישין פמליא של מעלה! - שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה", ע"כ. ע"כ. ופי' רש"י (ד"ה אפילו כשפים) וז"ל, "אין בהן כח לפני גורתו, שאין כח מלבדו", עכ"ל.

סגולה - אין עוד מלבדו

וידוע מה שכתב הנפש החיים (שער ג, פרק י"ב) לבאר דברי הגמ', שהכוונה בזה דר' חנינא - "נפיש זכותיה", היינו דלא היה סמוך על זכויותיו ותורתו ומעשים טובים שעשה, רק משום שדיבק עצמו בקדושת מחשבתו לבעל הכחות כולם אדון יחיד הממלא כל עלמין ואין כאן שום שליטה ומציאות כח אחר כלל. לכן היה נכון לבו בטוח בזה שלא ישלטו עליו פעולות הכשפים הנמשכים מכחות המרכבה הטמאה.

וכתב דזהו סגולה נפלאה להסיר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו ולא יעשו שום רושם כלל וז"ל, "כשהאדם קובע בלבו לאמר הלא ה' הוא האלקים האמתי ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם וכל העולמות כלל והכל מלא רק אחדותו הפשוט ית"ש. ומבטל בלבו ביטול גמור ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם. ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ב"ה. כן יספיק הוא יתברך בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכחות והרצונות שבעולם שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל", עכ"ל. דברים נוראים! יש יכולת ביד כל אחד ואחד לבטל כל רצונות אחרים, ולא יהיה שום רע יכול לשלוט עליו, אם יקבע בדעתו שאין שום כח אחר, רק הכל הוא בהשגחת הש"ת, ועי"ז יוכה שלא ישלוט ויפגע בו שום רע, וינצל מכל צרה שבעולם!

בכמה וכמה פסוקים בתנ"ך. כתיב (תהלים קיח, ו): "ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם". וביאר הרד"ק (וע"ע גם בשאר המפרשים שם) וז"ל, "הואיל וה' עמי לא אירא מכל אשר ירצה לעשות לי אדם, כי לא יהיה לו כח ויכולת", עכ"ל. הרי מקרא מלא דיבר הכתוב, שהטעם שלא אירא ממה שיעשה לי אדם, היינו משום שה' לי, וע"כ אין לכן אדם שום כח ויכולת לפעול שום דבר רעה! [אבל מי שאינו מאמין ש"ה' לי" - זהו גופא יהיה סיבה שבן אדם יוכל לפעול עליו רעה, דמחסרון אמונה ובטחון גזירת הש"ת הוא שיפעל עליו רעה, ולא משום שבן אדם יש לו בחירה מצד עצמו לפעול עליו שום רע.]

וכן האריך רבינו יונה (משלי ג, כו) והביא עוד כמה פסוקים וז"ל, "ומענין הבטחון אשר זכרנו, שלא יבטח באדם, וידע באמת כי אין ביד בשר ודם להטיב לו ולהצילו, וזלתי אם יגזור השם יתברך, על כן יסיר לבו מבטוח באדם וישא נפשו אל השם יתברך, כענין שנאמר (ירמיה יז, ה): "ארור הגבר אשר יבטח באדם" וגו', ונאמר (ישעיה ב, כב): "חדלו לכם מן האדם" וגו'. וכן ידע באמת, כי לא ביד בשר ודם להרע לו, כענין שנאמר (תהלים נו, ה): "באלהים בטחתי לא אירא מה יעשה בשר לי", ונאמר (שם קיח, ו): "ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם", ונאמר (שם כו, א): "ה' אורי וישעי ממי אירא ה' מעוז חיי ממי אפחד", עכ"ל.

וכן מצינו יסוד זה בדברי חז"ל בנוגע למצות מעקה דאיתא בשבת (לב, א): "אמר מר עוקבא: מאי קראה - כי יפל הנפל ממנו - ממנו להביא ראייה. תנא דבי רבי ישמעאל: כי יפל הנפל ממנו (ממנו) ראו זה ליפול מששת ימי בראשית, שהרי לא נפל והכתוב קראו נופל. אלא שמוגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב", ע"כ. הרי, להדיא שבעל בחירה אין בכחו לעשות שום דבר אשר לא נגזר מששת ימי בראשית.

בביאור איסור נקמה

וכדאי להביא בכאן גם מספר החינוך (מצוה רמ"א) בביאורו לענין "איסור נקמה" וז"ל, "משרשי המצוה, שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצטרהו או יכאיבהו אדם, ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב, וכמו שאמר דוד עליו השלום (שמואל ב' טו, יא): הניחו לו ויקלל כי אמר לו השם יתברך, תלה הענין בחטאו ולא בשמעתי בן גרא. ועוד נמצא במצוה תועלת רב להשביית ריב ולהעביר המשטמות מלב בני אדם, ובהיות שלום בין אנשים יעשה השם שלום להם", עכ"ל.

אופן לדון חבירו לכף זכות

ולהורות עד היכן הדברים מגיעים, הנה ר' יעקב עמדין (בספרו בירת מגדל עו, בענין עליית הדן לכף זכות) כתב דבר נפלא עד מאוד, שאפילו אם לא ימצא שום אופן לדון את חבירו לכף זכות, יאמר: "שהקב"ה סילק ממנו הבחירה כדי לעשות רצון אבינו שבשמים". דברים נוראים!